

MÓDSZERTANI ÉS FOGALMI MEGJEGYZÉSEK a népességi és népmozgalmi adatokhoz

A kötet népességi és népmozgalmi adatai 1918-ig Magyarország trianoni béke előtti területére vonatkoznak Fiume város adataival együtt, Horvát-Szlavonország adatai nélkül. Az 1918. évi adatok nem teljesek, illetve egyes népmozgalmi eseményeknél egyáltalán nem lettek feldolgozva, mert a törvényszékek 1919-ben a kömmün és az ország megszállása miatt csak kis részét tudták beküldeni az előző évi adatoknak. Ugyancsak hiányosak a II. világháború egyes éveire vonatkozó népmozgalmi adatok, mert ezek a háború során elpusztultak és pótlásukra nincs lehetőség.

Az adatok 1919-től az ország trianoni békében megállapított területére vonatkoznak. Az 1919. és az 1920. évi népmozgalmi adatok ettől eltérnek, mert a tényleges magyar közigazgatás alatt álló területet foglalják magukba. A különbséget az utólagos határkiigazítások és területváltozások okozzák, amely elsősorban a nyugat-magyarországi területeket érintették.

A népmozgalmi esemény időpontja mindig az esemény tényleges bekövetkezéének napja.

NÉPESSÉGI ADATOK

A népszámlálási évekre vonatkozó adatok megegyeznek a népszámlálási adatokkal. A népszámlálások közötti évek népessége a népszámlálási népességszámokból kiindulva az évenkénti természetes szaporodás (fogyás) adataival történt továbbszámítás útján készült 2000. január 1-jéig. 2001. január 1-jétől a népesség továbbszámításának módszere megváltozott, részletes leírását lásd a Demográfiai Évkönyv Módszertan c. fejezetében.

ARÁNYSZÁMOK

A népmozgalmi arányszámok az év eleji és az év végi népességszámok számtani átlagával nyert évközepi népességgel készültek. Ettől csak a csecsemőhalálási arányszám számítási módja tér el, mert az 1 éven aluli csecsemőhalottak az adott év elveszületéseikhez lettek viszonyítva.

HÁZASSÁGKÖTÉS, VÁLÁS

Házasságkötés, illetve házasság akkor jön létre, ha az együtt jelenlevő házasulók a hivatalosan eljáró anyakönyvezető előtt személyesen kijelentik, hogy egymással házasságot kötnek. A házasságkötés két tanú jelenlétében történik.

A válás jogerőre emelkedett bírói ítélettel felbontott vagy érvénytelenített házasság. A válások száma az 1901–1912. években az érvénytelenné nyilvánítás, a felbontás és ágytól asztaltól való elválasztás, 1913-tól pedig az érvénytelenné nyilvánítás és a felbontás számát foglalja magában.

Megjegyzések az egyes táblákhoz:

1.2.1.–1.2.20. sz. táblák

Az 1940. és 1943. évi házassági statisztikai feldolgozások a második világháború során elpusztultak. Ugyancsak hiányzik több 1944. évi feldolgozás is. Így ezekre az évekre vonatkozó részletes adatok a táblázatokban nem szerepelnek. Az ismeretlen életkorúak adatait a táblázatokban előforduló legidősebb korcsoportba, az ismeretlen házasságtartam adatokat a táblázatokban előforduló leghosszabb házasságtartamú csoportba, az ismeretlen családi állapotúak adatait a férfiaknál a nőtlen, a nőknél a hajadon csoportba soroltuk.

1.1.1., 1.2.1. és 1.2.2. sz. táblák

A táblákban 1919. évre 160 550, az 1920 évre 104 122 házasságkötés szerepel. Ez az adat nem tartalmazza a trianoni békekötés után Ausztriához csatolt területek házasságkötéseit, csupán az ország 1920 utáni területén kötött házasságokat a pozsonyi hídfő három községének (Dunacsún, Horvátjáfalu, Oroszvár) adataival együtt.

1.2.3.–1.2.16. és 1.2.18.–1.2.20. sz. táblák

Az 1919. évi adatok 164 648 házasságkötésről, az 1920. évre vonatkozó házassági feldolgozások 107 735 házasságkötésről adnak számot. Ezek az adatok magukba foglalják a trianoni békekötés után Ausztriához csatolt területek házasságkötéseit is, amelyeket nem lehetett leválasztani.

1.3.1.–1.3.10. sz. táblák

Válási statisztikai feldolgozások 1921 és 1938 között, illetve 1947-től állnak rendelkezésre. Ugyanis 1939 és 1946 között a mindenkor országterületre vonatkozó adatokból a jelenlegi országterületre vonatkozó adatokat nem lehet leválasztani. Az ismeretlen életkorúak adatait a táblázatokban előforduló legidősebb korcsoportba soroltuk.

1.2.1. és 1.2.17. sz. táblák

A házasulók átlagos életkorát és az átlagos életkor különbségét tartalmazó adatoknál az átlagos életkor 1927. és 1928. évi adatainak különbsége részben az átlag meghatározásának technikai eltéréséből adódhat.

1.2.2. sz. tábla

A házasságok mérlegére vonatkozó adatok közül a válási adatokra az 1926 előtti közlések kétféle adatot tartalmaznak. Az ezer lakosra jutó házasságkötések száma 1925–1926. és 1934–1938. években egy tizedessel eltér a régi évkönyvekben közzétett arányszámoktól. A táblában a halál által megszűnt házasságok száma az ismeretlen családi állapotúak adatait nem tartalmazza.

1.2.9. és 1.2.13. sz. táblák

Az 1941. évi kor szerinti tiszta házasságkötési arányszámokat a Statisztikai Időszaki Közlemények sorozatban (Magyarország népesedése c. kiadványokban) közzétett adatok szerint közöljük. A 15–19 és 60–X éves korú férfiakra, az 50–X éves korú nőkre, valamint az összes nem házas férfira és nőre vonatkozó arányszámokat az 1941. évi népszámlálás és a népmozgalom alapján becsült évközepi kor és családi állapot szerinti népességszámok segítségével számítottuk.

1.2.10.–1.2.12. és 1.2.14.–1.2.16. sz. táblák

A kor szerinti tiszta házasságkötési arányszámokat a Demográfiai évkönyv c. kiadványokban közzétett adatok szerint közöljük.

2.2.1. sz. tábla

A halál által megszűnt házasságok száma az ismeretlen családi állapotúak adatait nem tartalmazza.

2.2.4. és 2.2.5. sz. táblák

Az 1865–1897. években a vőlegények közül a 24–30 éveseket a 25–29 évesek, a 31–40 éveseket a 30–39 évesek, a 41–50 éveseket a 40–49 évesek korcsoportjában közöltük.

2.2.6. és 2.2.7. sz. táblák

Az 1865–1897. években a menyasszonyok közül a 20 éven aluliakat a –19 évesek, a 21–24 éveseket a 20–24 évesek, a 25–30 éveseket a 25–29 évesek, a 31–40 éveseket a 30–39 évesek, a 41–50 éveseket a 40–49 évesek korcsoportjában közöltük.

SZÜLETÉS

Élveszülött a magzat, ha az anya testéből történő elválasztása után az életnek jelét adja (mint légzés vagy szívműködés, illetőleg köldökzsinór-pulzáció), tekintet nélkül arra, hogy mennyi ideig volt az anya méhében és mennyi ideig élt.

A születési sorrend azt fejezi ki, hogy a gyermek az anyának hányadik (első, második stb.) szülöttje. A születési sorrendet kifejező szám tartalmazza az anya valamennyi élve született és halva született (késői magzati halott) gyermekét. Az élveszületési sorrendet kifejező szám az élveszülöttek sorszámát az anya valamennyi előző élve született gyermekét figyelembe véve.

Megjegyzések az egyes táblákhoz:

1.4.1. sz. tábla

A születési statisztikai adatgyűjtés anyaga (az 1940. és az 1943. évi) a második világháború során megsemmisült és erősen hiányos az 1942. év anyaga is. Ezekben az években az élve- és a halvaszületések számán kívül más adat nem áll rendelkezésre.

1.4.1. –1.4.5., 1.4.21.–1.4.24. és 1.4.35.–1.4.36. sz. táblák

Az élveszületések száma 1919-ben 225 115, 1920-ban 258 751. Ezek a számok az akkori tényleges magyar közigazgatás alatt álló országterületen történt eseményeket tartalmazzák.

1.1.1. és 1.4.6.–1.4.8. sz. táblák

A táblák a trianoni békében megállapított (a Győr, Moson és Pozsony, Sopron, valamint Vas) megyéket érintő határrendezés után maradt területre vonatkozó események számát tartalmazzák, 1919-ben 217 431, 1920-ban 249 458 élveszületést.

1.4.15.–1.4.20. sz. táblák

Az élveszületési sorrendet közlő táblák 1920. évtől 1962. évig a tartalmilag eltérő összes születési sorrend szerinti adatokat tartalmazzák, tehát az anya halva született gyermekeit is figyelembe vették. Ezeknél a tábláknál 1960. évig bezárólag további tartalmi eltérést jelent az ikerszülések számbavétele is.

1.4.17.–1.4.20. sz. táblák

A születési sorrend és a származás kombinatív vizsgálata csak 1934. évtől vette kezdetét, ezért a táblázatok csak ettől az időponttól tartalmazznak adatokat.

1.4.31.–1.4.32. sz. táblák

A többes (iker) születések alakulását 1920-tól 1938-ig lehetett a trianoni békeszerződés által meghatározott területre megállapítani, 1939-től az erre a területre vonatkozó adatok nem állapíthatók meg.

HALÁLOZÁS

A halálozás az élet minden jelének végleges elmúlása, az élveszületés megtörténte után bármikor, azaz az életműködésnek a születés utáni megszűnése, a feléledés képessége nélkül.

Csecsemőhalálozás az élveszületést követően az egyéves kor betöltése előtt bekövetkezett halálozás. A halvaszületett és a születésének évfordulóján meghalt gyermek nem csecsemőhalott.

A halál okának azt a kóros állapotot, betegségfolyamatot, abnormitást, sérülést vagy mérgezést tekintik, amely közvetlenül vagy közvetve halálhoz vezet.

A halálokok csoportosításánál az alábbiak szerint jártunk el:

Az 1892 és 1919 közötti időszakra vonatkozó halállok táblák a mindenkor érvényben lévő betegségi és halállok jegyzékek felhasználásával készültek. Magyarországon a nemzetközileg ajánlott halállok jegyzéket csak 1931-ben vezették be, ez a Betegségek Nemzetközi Osztályozása (BNO) IV. revíziójának halállok jegyzéke volt. Nagyban befolyásolta ezen időszak halállok kimutatásainak pontosságát, hogy a halál okát az összes halálozás átlagosan felénél nem orvos-halottkém állapította meg. Az 1919-ig terjedő időszakra összeállított tábláknál kísérletet tettünk viszonylag összehasonlítható halállok jegyzék kialakítására.

Az 1920 és 2010 közötti időszakot felölelő halállok táblák kialakításakor szükséges volt a teljes időszakra egy olyan jegyzék elkészítése, amely összehasonlítható adatokat tartalmaz. Ez a jegyzék az időszak egészére nézve tartalmazza a halállok struktúrában bekövetkezett változásokat, valamint megkísérlti kiküszöbölni a BNO revíziói által történt átcsoportosításokat. A halállok jegyzék a BNO VII., VIII., IX., X. revíziója alapján készült oly módon, hogy az 1920–1944-ig terjedő időszak adatait egy korábbi kiadványban (Magyarország népesedése a két világháború között) már feldolgoztuk a BNO VII. revíziója szerint.

Az időszak második felére vonatkozólag igyekeztünk a jelenleg érvényben lévő BNO X. revíziója szerint az adatokat összehasonlíthatóvá tenni. Segített szándékunkban az, hogy a BNO VIII. revíziója már részletesebb és korszerűbb haláloki jegyzéket tartalmazott, mint a VII. revízió, így a VIII., IX. és X. revízió által képviselt időszak viszonylag homogénnek volt tekinthető. Így az 1920 és 2010 közötti időszakot tekintve olyan haláloki jegyzék készült, amely a BNO VII., VIII., IX. és X. revíziója szerint biztosítja az összehasonlíthatóságot. A táblázatokban történt összevonásokat külön is jeleztük, és részletesen ismertetjük a táblákhoz történt megjegyzéseknél.

Megjegyzések az egyes táblákhoz:

1.5.1.–1.5.19. sz. táblák

Az 1940. és 1943. évi halálozási statisztikai feldolgozások a második világháború során elpusztultak. Ugyancsak hiányzik több, 1944. évi feldolgozás is. Így ezekre az évekre vonatkozó részletes adatok a táblázatokban nem szerepelnek. Az ismeretlen életkorúak adatait a táblázatokban előforduló legidősebb korcsoportba soroltuk.

1.5.1.–1.5.17. és 2.5.4.–2.5.5. sz. táblák

Az 1919-re és 1920-ra vonatkozó adatok az akkori tényleges magyar közigazgatás alatt álló terület eseményeit tartalmazzák, 1919-ben 162 524, 1920-ban pedig 175 862 halálozást. A trianoni területekre vonatkozó megfelelő adatok 1919-ben 157 392, 1920-ban pedig 169 717 halálozás.

1.5.2. és 2.5.2. sz. táblák

Az Ismeretlen családi állapotúak adatai a házaspárba lettek sorolva.

1.5.11.–1.5.12. sz. táblák

1920–1924. és 1930. évi adatok

- A „Szifilisz és következményei” nem tartalmazza a hátgerincsorvadás és a benulásos elmezavar adatait.
- A „Vörheny és a streptococcus okozta torokgyulladás” adatsora nem tartalmazza a streptococcus okozta torokgyulladás adatait.
- A „Rosszindulatú daganatok, valamint a jóindulatú k.m.n. daganatok stb.” adatsora nem tartalmazza a fehérvérűség és a Hodgkin-kór adatait.
- A „Nem meningococcus okozta agyhártyagyulladás” adatsora tartalmazza az agyvelőgyulladás adatait is.
- Az „Összes szívbetegség” adatsora tartalmazza a keringési rendszer veleszületett fejlődési rendellenességeit, valamint a szívhűtés adatait is.
- A „Magas-vérnyomás a szív említése nélkül” adatait az „Összes egyéb betegségek” adatsora tartalmazza.
- A „Tüdőgyulladás” adatsora tartalmazza a mellhártyagyulladás és a 4 héten aluliak tüdőgyulladásának adatait.
- A „Gyomor és nyombélfekély” adatsora nem tartalmazza a nyombélfekély adatait.
- A „Vakbélgyulladás” adatait az „összes egyéb betegségek” adatsora tartalmazza.
- A „Bélelzáródás és sérv” adatsora nem tartalmazza a bélelzáródás adatait.
- A „Gyomor-, nyombél-, bél- és vastagbélhurut” adatsora tartalmazza a 4 héten aluliak bélhurutjának adatait is.
- A „Májzsugorodás” adatait az összes egyéb betegségek adatsora tartalmazza.

- A „Dülmirigyúltengés” adatait az összes egyéb betegségek adatsora tartalmazza.

1925–1929. évi adatok

- A „Szifilisz és következményei” adatsora nem tartalmazza a hátgerincsorvadás és a bénulásos elmezavar adatait.
- A „Vörheny és a streptococcus okozta torokgyulladás” adatsora nem tartalmazza a streptococcus okozta torokgyulladás adatait.
- A „Rosszindulatú daganatok, valamint a jóindulatú k.m.n. daganatok stb.” adatsora nem tartalmazza a fehérvérűség és a Hodgkin-kór adatait.
- A „Nem meningococcus okozta agyhártyagyulladás” adatsora tartalmazza az agyvelőgyulladás adatait is.
- A szívbetegségek összes adatai tartalmazzák a keringési rendszer veleszületett fejlődési rendellenességeit, valamint a szívhűtés adatait is.
- A „Magas-vérnyomás a szív említése nélkül” adatait az „Összes egyéb betegségek” adatsora tartalmazza.
- A „Tüdőgyulladás” adatsora tartalmazza a 4 héten aluliak tüdőgyulladását.
- A „Gyomor és nyombélfekély” adatsora nem tartalmazza a nyombélfekély adatait.
- A „Vakbélgyulladás” adatait az összes egyéb betegségek adatsora tartalmazza.
- A „Gyomor-, nyombél-, bél- és vastagbélhurut” adatsora tartalmazza a 4 héten aluliak bélhurutjának adatait is.
- A „Dülmirigyúltengés” adatait az összes egyéb betegségek adatsora tartalmazza.
- Az „Összes szívbetegség” adatsora tartalmazza a keringési rendszer veleszületett fejlődési rendellenességeit.
- A torzszülöttek adatait az „Újszülötkorra jellemző egyéb betegségek” adatsora tartalmazza.
- A „Szülési sérülések, születés utáni légzésihiány és tüdőelégelenség” adatsora nem tartalmazza a szülési sérülések adatait.

1931–1942. évi adatok

- A „Vörheny és a streptococcus okozta torokgyulladás adatsora nem tartalmazza a streptococcus okozta torokgyulladás adatait 1931–1939 között.
- A „Magas-vérnyomás szívbetegséggel” adatait a szívbetegségek összes adatsora tartalmazza.
- A „Tüdőgyulladás” adatsora tartalmazza a 4 héten aluliak tüdőgyulladását.
- A „Dülmirigyúltengés” adatait az összes egyéb betegségek adatsora tartalmazza 1931–1939 között.

1944. évi adatok

- A „Hastífusz” adatsora tartalmazza a paratyphus adatait is.
- A „Disentéria” (vérhas) adatsorát az összes egyéb fertőzőek és élősdiek által okozottnak osztályozott betegségek adatai tartalmazzák.
- A „Rosszindulatú daganatok” adatsora nem tartalmazza a Hodgkin-kór, leukaemia adatait.
- A „Nem meningococcus okozta agyhártyagyulladás” adatsora tartalmazza a gerincvelő betegségek adatait is.
- A „Magas-vérnyomás szívbetegséggel” adatait az összes szívbetegség adatsora tartalmazza.
- A „Magas-vérnyomás a szív említése nélkül” adatait az összes egyéb betegségek adatsora tartalmazza.
- A „Tüdőgyulladás” adatsora tartalmazza a 4 héten aluliak tüdőgyulladását.
- A „Gyomor és nyombélfekély”, valamint a „Bélelzáródás és sérv” adatait az összes egyéb betegségek adatsora tartalmazza.
- A „Gyomor-, nyombél-, bél- és vastagbélhurut” adatsora tartalmazza a 4 héten aluliak bélhurutjának adatait is.

- Az „Összes egyéb balesetek” adatait a „Gyilkosság” adatsor tartalmazza.
- A „Gyilkosság” adatsora tartalmazza a hadműveletek alkalmával meghalt katonai és polgári személyek és a bírói ítélet alapján kivégzettek adatait is.

1920–1953. évi adatok

- A „Heveny szívinfarktus” és „Az ischaemiás szívbetegség egyéb stb.” adatait a szívbetegségek összes adatsora tartalmazza.

1920–1968. évi adatok

- A „Tüdőtágulat”, az „Asthma” adatait az „Összes egyéb betegségek” adatsora tartalmazza.

1946–1953. évi adatok

- Valamennyi szívbetegség összevont adatként jelentkezik.
- A szülési sérülések és az újszülöttkorra jellemző összes egyéb betegségek összevontan jelentkeznék.

1954–1968. évi adatok

- A „Heveny szívinfarktus” és „Az ischaemiás szívbetegség egyéb stb.” adatai az „Érelmeszesedéses és elfajulásos szívbetegségek” adatsorában jelentkeznék.

1969–1978. évi adatok

- Az „Érelmeszesedéses és elfajulásos szívbetegségek” és az „Egyéb szívbetegségek” adatai összevontan jelentkeznék.
- A „Magas-vérnyomás szívbetegséggel” és a „Magas-vérnyomás a szív említése nélkül” adatai összevonásra kerültek.

1969–2010. évi adatok

- „A gümőkór egyéb formái” adatsora tartalmazza a gümőkór késői hatásait is.
- A szülési sérülések és az újszülöttkorra jellemző összes egyéb betegségek összevontan jelentkeznék.

1979–2010. évi adatok

- A „Hastífusz” adatai tartalmazzák a paratífusz adatait is.

1996–2010. évi adatok

- A „Májzsugorodás” adatsora tartalmazza az összes egyéb májbetegség adatait is.

1.5.18.–1.5.19. sz. táblák

1924–1939. évi adatok

- A streptococcus okozta torokgyulladás „A légzőrendszer betegségeinek” adataiban.

1924–1949. évi adatok

- A 4 héten aluliak tüdőgyulladásának adatai a „Veszélyes fejlődési rendellenességek” adataiban.
- A 4 héten aluliak bélhurutjának adatai a „Veszélyes fejlődési rendellenességek” adataiban.

1930. évi adatok

- A szájüreg, a garat és a mandulák betegségeinek adatai az „Emésztőrendszer betegségeinek” adataiban.

1924–1930. évi adatok

- A keringési rendszer veleszületett fejlődési rendellenességeinek adatai „Egyéb csoportok együtt” adatsorában a szülési sérülések adatai nélkül.

1924–1958. évi adatok

- „Az idegrendszer és az érzékszervek betegségei” nem tartalmazzák a csecsemők rángógörcsét.

VÁNDORLÁS

Kivándorlás.

A kivándorlás definíciója az 1900. évi II. t. c.-en alapul, amelynek értelmében a „kivándorló” tartós kereset céljából történő külföldre távozó.

Visszavándorlás.

A kivándorlással ellentétes irányú – az ország területére irányuló – vándormozgalom, lényegében a Magyarországról kivándoroltként távozó egyének visszatérése Magyarországra.

Bevándorlás.

(Lakhatási engedélyt nyertek.) Külföldről az ország területére irányuló vándorlás, amikor is a vándorló tartós kereset céljából, huzamosabb időre (legalább egy évre), vagy végleges letelepedés céljából érkezik az ország területére.